

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ: МЕТОДОЛОГІЧНІ СИМПТОМИ НЕБЛАГОПОЛУЧЧЯ

Кочубейник О.М. Соціально-психологічні дослідження: методологічні симптоми неблагополуччя.

Стаття акцентує увагу на тому, що «нова соціальність», конституїрована постіндустріальністю та способами її локальних конфігурацій, внесла істотні корективи в інтерпретацію традиційно досліджуваних соціальних процесів і феноменів, а також уможливила ідентифікацію раніше невідомих. Тому актуальними є не тільки нові методології, що поглиблюють уявлення про вже наявні у полі зору соціальні процеси й феномени, які, до речі, доволі істотно змінились і з якісного, і з кількісного боку, але також необхідним є критичний погляд на те, які проблеми виникають у соціально-психологічному пізнанні. Основне значення надане виявленню причин дискредитації науки, що виникають у сучасних вітчизняних соціально-психологічних дослідженнях унаслідок дифузії методологій, транзиту дослідницьких процедур та особливостей інституційних дискурсивних практик. Проаналізовано два розриви: 1) між можливостями соціального пізнання, пропонованими концепціями ризомного суспільства, та прескрипціями корисності соціального знання, успадкованими сучасністю від Просвітництва й Модерну; 2) між надзначними некаузальними зв'язками в середині ризоми та квантативними процедурами обробки результатів емпіричного дослідження. Показано, що небезпека «вульгарного конструкціонізму» виявляє себе ще й у тому, що дискурсивна онтологія постає живильним середовищем для інтервенцій, що порушують методологічну чіткість бачення предмета соціального (політизація соціального, культуралізація соціального, моралізація соціального).

Ключові слова: інституційний дискурс, мережа, ризома, факторний аналіз, регресійний аналіз, дифузія методологій, соціальність, постіндустріальне суспільство.

Кочубейник О.Н. Социально-психологические исследования: методологические симптомы неблагополучия.

Статья акцентирует внимание на том, что «новая социальность», которая конституирована постиндустриальностью и способами ее локальных конфигураций, внесла существенные коррективы в интерпретацию традиционно исследуемых социальных процессов и феноменов, а также сделала возможной идентификацию ранее неизвестных. Поэтому актуальными являются не только новые методологии, которые углубят представление об уже имеющихся в поле зрения социальных процессах и феноменах, которые, кстати, довольно существенно изменились и в качественном, и в количественном отношении, но также необходим критический взгляд на то, какие проблемы возникают в социально-психологическом познании. Основное внимание уделено выявлению причин дискредитации науки, возникающих в современных отечественных социально-психологических исследованиях вследствие диффузии методологий, транзита исследовательских процедур и особенностей институциональных дискурсивных практик. Проанализированы два разрыва: 1) между возможностями социального познания, предлагаемыми концепциями ризомного общества, и прескрипциями полезности социального знания, унаследованными современностью от Просвещения и Модерна; 2) между много-многозначными некаузальными связями в ризоме и квантативными процедурами обработки результатов эмпирического исследования. Показано, что опасность «вульгарного конструкционизма» проявляется в том, что дискурсивная онтология оказывается питательной средой для интервенций, нарушающих методологическую четкость видения

предмета социального (политизация социального, культурализация социального, морализация социального).

Ключевые слова: институциональный дискурс, сеть, ризома, факторный анализ, регрессионный анализ, диффузия методологий, социальность, постиндустриальное общество.

Kochubeynyk O. Social and psychological researches: methodological symptoms of hardships.

The key issue of the article is the "new sociality", which is constituted with post-industriality and the ways of its local configurations. The "new sociality" has made significant adjustments to the interpretation of traditionally researched social processes and phenomena, and has made it possible to identify previously unknown processes and phenomena. Therefore, the actual task is the development of new methodologies that will deepen the notion of the social processes and phenomena that existed in the field of modern science. It is emphasized that these processes and phenomena have also changed qualitatively and quantitatively. The author claims that a critical view is also needed on what problems arise in socio-psychological knowledge. The main attention is paid to revealing the reasons for discrediting science arising in modern Ukrainian socio-psychological researches. It is shown this is due to the diffusion of methodologies, the transit of research procedures and the characteristics of institutional discursive practices. Two gaps are analyzed: 1) between the possibilities of social cognition, which proposes a model of the rhizome society, and the prescriptions of the utility of social knowledge, inherited from the Enlightenment and Modernity; 2) between [many-to-many](#) relationships between elements of the rhizome and quantitative procedures for processing the results of empirical researches. It is shown that the danger of "vulgar constructionism" is manifested in the fact that discursive ontology is a breeding ground for interventions that violate the methodological clarity of the vision of the social object (politicization of the social realm, culturalization of the social realm, moralization of the social realm).

Key words: institutional discourse, network, rhizome, factor analysis, regression analysis, diffusion of methodologies, sociality, postindustrial society.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство зазнає численних трансформацій і новотворень: з'являються нові феномени, нові процеси, нарешті— нові інтерпретації й нові формати соціального пізнання. Потужним трендом у методології гуманітарного пізнання виявляється нині розташування всіх соціально-психологічних новотворень (як теоретичного, так і емпіричного рівнів) у просторах координатної системи, утвореної двома світовими вимірами: глобалізацією та глокалізацією. Так, оцінюючи глобалізацію, дослідники зазначають, що у світі виникли проблеми, які жодна країна не може розв'язати автономно, ізольовано й безвідносно одна від одної, оскільки відбулося таке ущільнення світового простору і часу, що звичні способи взаємодії й співпраці втрачають власну ефективність або взагалі виявляються незастосовними внаслідок своєї архаїчності. Звичайно, глобалізаційні проекти містять у собі як позитивні, так і негативні наслідки. На відміну від глобальних проектів Радянського Союзу, коли мегапроекти могли бути винятково позитивними (Байкало-Амурська магістраль, Поворот сибірських річок, Волжсько-Камський каскад ГЕС), нинішні глобалізаційні проекти оцінюються обережніше, оскільки стало зрозуміло, що вони мають не тільки фізичні відходи, але й свого роду інформаційні й духовні. (Зокрема, можна згадати міграційну кризу, численні терористичні атаки, посилення аномії та правового нігілізму, падіння рівня знань з математики, інформатики, природничих і технічних наук у багатьох Європейських країнах, про що свідчать звіти PISA). Нині в глобалізації занадто вирвалися вперед економічна і фінансова сфери, сформувавши тим самим її незбалансовану модель. Своєрідну функцію відновлення балансу покладають на глокалізацію, під якою йдеться про «процес реакції різноманітних сфер людського буття на локальному рівні

на світову глобалізацію, що є результатом синтезу процесів глобалізації й регіоналізації» [2,с.42]. А отже, країни – та їхні суспільства – «відтепер відрізняються один від одного не історико-хронологічною "розвиненістю" або "відсталістю" за уявною модернізаційною шкалою, а своїми неповторними малюнками того, як у них переплітаються включенність у глобальні потоки і дотримання місцевих культурних традицій, соціальних засад» [3,с.67].

Такий перехід від глобалізаційної до глокалізаційної моделі пояснення суспільних процесів і суспільства загалом також призвів і до появи нового образу суспільства в соціальній психології.

Аналіз наукових досліджень. Спроби представити моделі «нового суспільства» неодноразово здійснювалися світовою спільнотою, серед них, зокрема, такі її представники, як З. Бауман, З. Бжезинський, Д. Белл, П. Бергер, І. Валлернстайн, Е. Гідденс, М. Кастельс, А. Тойнбі, О. Тоффлер, Ф. Фукуяма, Ю. Хабермас, С. Хангтінгтон. Спроби переосмислення самої системи соціального пізнання теж були численними, і тут варто згадати ідеї критичного раціоналізму Т. Куна, М. Полані, С. Тулміна, П. Фейерабента, які, завдяки міждисциплінарному розширенню поля класичної науки, сприяли розробці методології програм соціальних досліджень, визначенню ролі традицій у розвитку науки і поясненню критеріїв соціального прогресу. Варто також назвати оформлення основних положень конструкціонізму в працях П. Бергера й Т. Лукмана, концепцію комунікативної раціональності Ю. Хабермаса, символічного капіталу П. Бурдьє, ідеї соціального конструкціонізму К. Джерджена, Р. Харре, Б. Андерсона. Структуралістські й постструктуралістські теорії М. Фуко, Р. Барта, Ж. Деррида, Ж. Делеза запропонували ризоматичну модель світу.

Іншими словами, всесвітнє теоретичне поле соціальних наук наприкінці ХХ століття, реагуючи на постіндустріальність суспільства як чільний фактор його становлення, виробило нову

методологічну оптику й сформувало чималий діапазон концептів, що мають високу пояснювальну потужність. Водночас – якщо звернутися до результатів соціально-психологічних досліджень, які зараз захищаються у вигляді кандидатських або докторських дисертацій – можна помітити певну кризу наукових констатацій: захищаються або «особливості», або «факторні структури», або самочевидні речі, «запаковані» у латинизовану мовну обгортку. У підсумку – не затребуваний практиками результат наукової діяльності, який – у кращому разі – залишається артефактом, інтелектуальним продуктом, що ніколи не існуватиме як спільноподілюване знання, у гіршому – дискредитує науку в очах громадян як «переливання з порожнього в порожнє» або як рекомендації й поради, яких неможливо дотримуватися і які не приносять користі.

Метою статті є виявлення причин дискредитації науки, що виникають у сучасних вітчизняних соціально-психологічних дослідженнях внаслідок дифузії методологій, транзиту дослідницьких процедур та особливостей інституційних дискурсивних практик.

Виклад основного матеріалу та результатів досліджень. «Нова соціальність», конституйована постіндустріальністю та способами її локальних конфігурацій, внесла істотні корективи в інтерпретацію традиційно досліджуваних соціальних процесів і феноменів, а також уможливила ідентифікацію раніше невідомих. Тому актуальними є не тільки нові методології, що поглиблюють уявлення про вже наявні в полі зору соціальні процеси й феномени, які, до речі, доволі істотно змінились і з якісного, і з кількісного боку, але також необхідним є критичний погляд на те, які проблеми виникають у соціально-психологічному пізнанні.

Відхід від догмату про одність суспільства в соціальній психології здійснювався за допомогою двох дещо подібних концептів: ризоми та мережі. І той, і той намагаються експлікувати кількісно-якісний стан системи, при якому кожна

точка може бути з'єднана з будь-якою іншою в децентралізованій і антиєрархічній організації.

Представляючи суспільство як мережу, М. Кастельс спирається на ідею мережного індивідуалізму, а саме: нові комунікативні можливості, що виникли внаслідок глобальної Мережі, призвели до того, що істотно послаблюється (або й зовсім втрачається) колишній міцний зв'язок особи локальними співтовариствами. І якщо раніше соціальна ідентичність значною мірою базувалася на таких стаціонарних засадах, як місце проживання або професійна належність, то трендом сучасного суспільства є перехід до слабких екстериторіальних соціальних зв'язків. «Такий індивідуалізований зв'язок із суспільством [...] є специфічною формою соціальності» [3, с.155].

Ж. Делез і Ф. Гваттарі, поклавши в основу концепції зв'язок і гетерогенність мережної структури, ввели у філософську рефлексію запозичений з ботаніки термін «ризом». Властивості ризоми: незамкнута, неструктурована, неєрархізована, рухливо організована децентрована система, усі (умовні) точки якої пов'язані між собою нелінійними зв'язками.

Інтерпретація соціальної реальності як ризомної/мережної продукувала новий підхід до її дослідження, а саме: конструктивістський – соціальна реальність конструюється внаслідок взаємодії людей, яка стає основою виникнення системи, а комунікація (дискурс), пов'язана з дією, наділяє саму систему змістом (сенсом). Нова онтологія розташовує у фокусі не фізичний/механістичний, а соціальний/текстуальний світ. І якщо механістична онтологія намагається реконструювати відносини каузального детермінізму між предметами й подіями соціальної реальності, то дискурсивна онтологія орієнтується на ймовірнісні залежності, на зв'язки між елементами соціальної реальності, що не перебувають у функціональній залежності.

Конструктивізм (соціальний конструкціонізм), виконуючи проспективну методологічну функцію – не об'єктивно відображати реальність, а суб'єктивно її продукувати, – зовсім, однак, не передбачає того, що це

продукування може стати аж надто довільним. Іншими словами, суб'єктивність – й індивідуальна, і колективна, – має межі допустимого функціонування. Конструювати можна способи організації (практики) суспільно поділюваного простору – політичного, правового, економічного, освітнього – проте не втрату свідомістю здатності об'єктивно відображати реальність. Іншими словами, конструюються способи бачення реальності, але не сама реальність. І коли та чи інші новостворена теорія (концепція) переходить цю межу, вона перестає бути ефективною, втрачає власну пояснювальну спроможність.

Натомість у багатьох вітчизняних соціально-психологічних дослідженнях конструкціонізм перетворився на синонім «формування»: те, що необхідно «формувати», з недавніх часів почали «конструювати». Але інтерпретація реальності не є самою реальністю, а тому «вульгарний конструкціонізм» продукує нежиттєздатний кінцевий продукт: теоретичні положення не отримують верифікації.

Однак небезпека вульгарного конструкціонізму виявляє себе ще й у тому, що нова онтологія постає живильним середовищем для інтервенцій, що порушують методологічну чіткість бачення предмета соціально-психологічного дослідження. Тут можна назвати три «найпопулярніші» такі інтервенції: політизація соціального, культуралізація соціального, моралізація соціального.

Політизація соціального виявляє себе в таких особливостях панівного інституційного дискурсу, які призводять до переведення способів обговорення соціальних проблем у реєстр владних відносин, посилюють поляризацію відносин суб'єктів політики, формують атмосферу протистояння в їхній взаємодії. Силова позиція згаданого дискурсу – у продукуванні такого способу інтерпретації соціальної реальності, яка забезпечить під час виборчої кампанії пропаговану конкретною групою інтересів політичну позицію.

Приміром, у дослідженнях, що зачіпають проблематику етно/націогенези, мова повинна виконувати функцію

конституента етно/національної ідентичності. Так будуються гіпотези дослідження. Особливості такого конституювання – чи то у формі відмінностей у матрицях інтеркореляцій, чи то у формі факторних структур – захищаються як наукова новизна. Дещо непокоїть відсутність наукових результатів, де мова *не виконує* функції конституента національної/етнічної ідентичності або свідомості. занепокоєння зростає ще більшою мірою, якщо оцінювати розміри експериментальних ефектів, які – за результатами того чи іншого дослідження – має мова на ідентичність. Іншими словами, мову примушують функціонувати як політичний чинник, як чинник забезпечення стабільності держави замість притаманнішої їй функції (комуникативної), завдяки котрій мова постає універсальним засобом спілкування людей і забезпечення взаємодії. Проте приклади політично стабільних багатомовних держав у світовому товаристві непоодинокі.

Для автора конкретної дисертаційної роботи така інтервенція обертається проблемою «торгів» із власною совістю: якщо емпіричні дані свідчать про відсутність політично бажаної (декларованої, пропагованої, сконструйованої панівним інституційним дискурсом) картини, то що робити? Як захищати таку роботу? Адже, хоча ідеологічні впливи, здійснювані будь-якою владою, істотною мірою формують масову свідомість, можливості конструкторів психотехнологій мають свою межу. До того ж в інформаційному суспільстві можливість реалізації тоталітарних дискурсів є значно нижчою, ніж у гомогенних спільнотах.

Моралізація соціального виявляє себе в таких особливостях панівного інституційного дискурсу, які призводять до переведення способів обговорення соціальних проблем у реєстр моральних цінностей і категорій, при чому штучна інтенсифікація моралізації передбачає наголошення домінанти, що повинна маскувати суперечливі соціальні програми.

Моралізація соціального обертається прагненням «підігнати» реальність під якийсь ідеал, якусь мету, якийсь

проект, але для соціально-психологічного дослідження вона має іноді сумнівні наслідки. Можемо виокремити дві протилежноспрямовані тенденції такої інтервенції, які заважають отримувати ефективний науковий продукт. Перша із них проявляє себе як «чіпляння» за гармонізаційно-прогресистський або соціально привабливий результат: значна частина тематик соціально-психологічного дослідження сформульовано таким чином, щоб продукувати «євгенічні» технології із удосконалення суспільства. Варто нагадати, чим завершилася подібна тенденція в площині природокористування: причини численних екологічних катастроф усе частіше починають пов'язувати із хибною настановою модерну на «одомашнення» невідкорених сил природи і їхній утилітарний потенціал. Тут варто поставити питання: «Чи не є соціально-психологічні наслідки проблеми глобалізації подібним відлунням небезпечної тенденції з вдосконалення соціальної природи, пропонованої проектом Просвітництва? Друга із цих згаданих тенденцій знаходить виявляються в екстремальних проявах морального релятивізму, подібних до схеми «вікон Овертона». Ця фантастична схема доволі правдоподібно викладає технологію перетворення соціального негативу на соціальний позитив – настільки правдоподібно, що окремими особами сприймається як наукова розробка. Однак ці «вікна Овертона» починають прочинятися в інтерпретації результатів серйозних наукових досліджень: прокрастинація або мобінг раптом інтерпретуються як такі, що мають позитивний зміст. Іншими словами, науковий дискурс продукує моральний релятивізм й «адаптацію на пониження», що є, на наш погляд, не менш небезпечним, аніж примусова гармонізація суспільних відносин.

Культуралізація соціального описує тенденцію панівного інституційного дискурсу надавати надзвичайно великого значення культурним та етнічним відмінностям – часто не такими рельєфними в реальній комунікації, ніж це подає науковий дискурс – при поясненні соціальних феноменів.

Приміром, проблеми міграції й адаптації мігрантів повинні аналізуватись у термінах відмінностей в життєвих шансах, в оплаті праці, у можливостях зайнятості на первинному або вторинному ринку праці, у шансах на житло, на реальну можливість у реалізації громадянських прав тощо. Небезпечність культуралізації – у відстороненні від реальної причини (або загрози). Якщо причина визнається в культурних відмінностях, то це – глобально, це – недоторканно, оскільки всі культури мають рівне право на існування. Натомість процес набуття, наприклад, громадянської ідентичності не є процесом «культурним». Порушення правопорядку – не культуральна дія, а симптом соціальної деформації.

Культуралізація соціального, мабуть, слабше проступає у вітчизняних дослідженнях, оскільки Україна поки що перебуває лише на узбіччі «зіткнення культур». Подібна проблема актуалізувалася при вивченні ідентичності кримських татар, україно-російських порівнянь, іноді – окремих етнічних меншин. Для України не було нагальним розв'язання таких гострих проблем, як протистояння ісламізації й потреба адаптації надвеликих потоків мігрантів. Тим не менш, і у вітчизняних дослідженнях простежується спроба пояснити соціальні процеси й кризи культурними відмінностями. насамперед зараз, коли соціальна психологія в нашій країні фокусує увагу на проблемах вимушених переселенців, важливо усвідомлювати, у яких термінах описуються їхні відмінності: культуральних чи соціальних і які наслідки матиме культуралізація соціального в цьому випадку.

Згадані інтервенції – політизація соціального, моралізація соціального, культуралізація соціального – у підсумку ілюструють, на наш погляд, доволі небезпечні впливи інтердискурсивного простору на предмет соціально-психологічного дослідження: втручання в простір предмета. Небезпечність цих впливів – у тому, що кожен дослідник повинен самостійно чинити опір зміщенням фокусу уваги, які вони спричинюють.

Окрім ризиків згаданих інтервенцій, оцінюючи сучасний стан соціально-психологічних досліджень, варто звернути увагу на два розриви, теж спричинені новими трактовками соціальності, а саме: 1) між можливостями соціального пізнання, пропонованими концепціями мережного/ризомного суспільства, та прескрипціями корисності соціального знання, успадкованими сучасністю від Просвітництва й Модерну; 2) між надзначними некаузальними зв'язками в середині ризоми/мережі та квантативними процедурами обробки результатів емпіричного дослідження.

Перший із названих розривів, на наш погляд, вимагає звернути увагу на зміст соціальних очікувань щодо практичної новизни соціально-психологічних досліджень. «Стара оптика» класичної методології, вмонтована в ідеологію науково-технічного прогресу як способу процвітання людства, спонукає соціальну психологію до прогнозування подальшого розвитку того чи іншого процесу (чи суспільства загалом). З особливою жагою ця прогнозність очікується у площині розв'язання різноманітних соціальних конфліктів. Проте варто визнати, що все частіше в коментарях до тих чи інших соціальних вибухів лунає: «...непрогнозований конфлікт», «...непередбачувані події» тощо.

На наш погляд, шукати причину цієї непрогнозованості, несподіваності варто не в слабкості (чи некоректності) наукових висновків і дослідницької аналітики. Швидше, справа в іншому: суспільство, що функціонує за принципом ризоми, не дає шансів бути прогнозованим. Якщо в модерних інтерпретаціях прогрес ототожнювався з однозначним рухом уперед та еволюційним ускладненням системи, то тепер ми маємо «як прогрес» – диверсифікацію реальностей, «збільшення біорізноманіття» тієї чи іншої соціальної форми, а «запит на складність системи» загалом знецінюється. Соціальна система (приміром, віртуальна спільнота) може існувати нетривалий час, їй не потрібна складність – вона має відпрацювати *ad hoc*. Ілюстрацією може слугувати сучасний інститут шлюбу в нашому суспільстві: для

більшості населення він перестав виконувати функцію тривалої організації життя, а тому відбулося його блискавичне спрощення – і кількісного складу сім'ї, і міжпоколінних і родинних зв'язків. (Принаймні, «тітонька, яка влаштувала заручини», назавжди залишиться феноменом минулих часів, коли міжпоколінні зв'язки й контакти були ієрархічними й сталими.)

Отже, ризома має інші форми розвитку, аніж прогнозованість і прогрес. Тим самим ми опиняємось у ситуації «або – або»: або потрібно відмовлятися від ідеї диверсифікації як форми непаралельних нелінійних еволюцій соціальності, або – від ідеї, що соціальність такою ж мірою прогнозована й керована, як кипіння чайника на кухні. Останнє для суспільства розвиненого споживання означатиме знецінення того, що не має утилітарної значущості.

Мало того, ризома, пропонуючи, на наш погляд, привабливу – з огляду на її високу пояснювальну спроможність щодо дискурсивної онтології – ідею надзначності зв'язків між її елементами, з другого боку, експлікує брак процедур забезпечення надійності та несуперечливості висновків у межах здійснюваних досліджень. Тут можна назвати два симптоми, які засвідчують поразку намагань «упіймати ризому» традиційними процедурами математичної обробки даних.

Перший із них – намагання інтерпретувати наднизькі показники коефіцієнтів кореляції як значущі. Непоодинокими стали випадки, коли коефіцієнти кореляції, що перебувають у діапазоні $[-0,2; 0; 2]$, постають найважливішим результатом, а тому дослідник рапортує про «встановлений зв'язок між досліджуваними феноменами». Звичайно, можна стверджувати про некомпетентність дослідника. З другого боку, цей симптом є масовим, а тому може бути тлумачений поіншому нелінійність ризоми, тобто збільшення кількості опосередковуваних ланок між елементами та множинність шляхів передання інформації «розмиває» звичний для кореляційного аналізу ґрунт великих масивів. Умовно кажучи, гетерогенність елементів збільшує не лише рівень систематичної дисперсії, пов'язаної з

індивідуальними відмінностями (елементів), але й рівень несистематичної дисперсії.

Другий симптом полягає у схильності вдаватися до високоматематизованих способів моделювання досліджуваної реальності, зокрема, факторного й регресійного аналізів. З одного боку, і факторний, і множинний лінійний регресійний аналіз спрямовані на виявлення надзначних зв'язків. Але, на наш погляд, ці процедури були ефективними для аналізу соціально гомогенного простору індустріального суспільства. (Власне, вони й набули популярності за часів розвиненого індустріального суспільства з його модерною ідеологією – метанараціями, прогресизмом, гармонією). Зараз відношення між елементами соціальної реальності, у котрій постійно посилюється надзначність, просто просіюються скрізь «сито» математичних процедур, орієнтованих на пошук спільного: регресійні моделі мають низькі коефіцієнти детермінації, факторні – надто далеко відхиляються від «простої структури». По суті, це означає необхідність переходу до нових форм аналізу та процедур забезпечення надійності й логічності висновків.

Висновки. Отже, у площині вітчизняних соціально-психологічних досліджень ми зараз можемо простежити доволі складні процеси, пов'язані з адаптацією – як не дивно – дослідника (наукової спільноти), з одного боку, до нових тлумачень соціальної реальності та способів її вивчення, з другого – до нових вимог щодо соціальної психології як науки загалом.

По суті, ризома/мережа пропонують новий формат інтерпретацій соціальності, який доволі успішно пояснює як її традиційні форми, так і «новонароджені». Однак проблема виникає тоді, коли глобальні постмодерні моделі вмонтовуються в парціальні емпіричні дослідження. Зокрема, у теоріях йдеться про постіндустріальне/постмодерне суспільство, ризомну/мережну організацію соціальної системи, нон-фінальність, незначущість розривів, диверсифікацію ідентичності тощо. Натомість інституційні практики – з них

організація й застосовувані методи й процедури отримання й обробки емпіричних даних – вимагають досліджень, які *фактично* відтворюють «догмат одності суспільства», віру в його прогрес, утилітарність, контрольоване проходження соціальної кризи тощо.

Останніми роками соціальна психологія латала розрив між «предметом і методом»: змінилися інтерпретації суспільства (спільноти, групи), соціальних процесів (передусім їхніх темпоральних аспектів), соціальних фактів (процедур їхнього виробництва), а тому необхідною виявилася зміна практик самого дослідження. Очевидно, що розширення предмета йде одночасно з оновленням і збагаченням методологічного арсеналу соціального пізнання. І в цьому сенсі можна стверджувати, що відбулась успішна акліматизація наративних, дискурсивних, феноменологічних, етнографічних стратегій у площині соціальної психології. Водночас це значною мірою підвищило вимоги до теоретичної та емпіричної грамотності дослідника, до ступеня його фахової компетентності. (Приміром, щоб утриматися від інтервенцій, що примушують робити невластиві соціально-психологічному дослідженню висновки, дослідник повинен мати високий ступінь наукової підготовленості та ерудованості загалом.)

Окрім того, ускладнення практик наукового пізнання означає збільшення їхньої вартості – у всіх сенсах цього слова: фінансової, часової, екзистенційної, цивілізаційної. І якщо внутрішні суперечності («між предметом і методом») соціальна психологія долає, на наш погляд, доволі успішно, то нез'ясовним у вітчизняному просторі виявляється питання про вартість продукту, що вироблятиметься в процесі соціально-психологічних дослідження: чи може він бути продуктом мас-маркету – із середнім рівнем якості та «демократичною» вартістю, як того вимагає суспільство споживання?

Література

1. Кастельс М. Галактика Інтернет: Размышления об Интернете, бизнесе и обществе // М. Кастельс. – Екатеринбург: У-Фактория, 2004. – 328 с.
2. [Олійник О.М.](#) Концептуалізація глокалізації: методологічні аспекти / О.М. Олійник // [Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії](#); вип. 38– 2009.– С. 41–51.
3. Согомонов А.Ю. Глокальність (Очерки социологии пространственного воображения) / А.Ю. Согомонов // Глобализация и постсоветское общество. – М.: Стони, 2001. – С. 60–79.

Referenses

1. Castells M. (2004) Halaktyka Ynternet: Razмышleniya ob Ynternete, byznese y obshchestve [The Internet Galaxy: Reflections on the Internet, Business and Society]. Ekaterynburh: U –Faktoryia Pbl. (rus).
2. Oliinyk O. M. (2009) Kontseptualizatsiia hlokalizatsii: metodolohichni aspekty [Conceptualization of globalization: methodological aspects] In: Humanitarnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii [Humanitarian Bulletin of Zaporizhzhya State Engineering Academy], 38, 41-51 (rus).
3. Sohomonov A. Yu. (2001) Hlokalnost (Ocherky sotsyolohyy prostranstvennoho voobrazheniya) [Glocality (Essays on the Sociology of Spatial Imagination)] // Hlobalyzatsiia y postsovetskoe obshchestvo [Globalization and the post-Soviet society]. M.,Stovi Pbl., 60–79 (rus).